

Lahjoitusmaa-aika – synkkä luku Raudun historiassa

Valitettavasti monetkaan nykyajan ihmisistä eivät ole edes kuulleet lahjoitusmaatalonpoikien historiasta. Tai he saattavat kysyä, mitä niille talonpojille oikein lahjoitettiin.

Mitä lahjotusmaalla tarkoitettiin

Menemättä lähemmin venäläiseen maaorjuuden käsitteeseen ja sisältöön voidaan sen alkaneen keskiajalla, mutta se kirjattiin lakiin 1649. Maaorjuus tarkoitti nykyaikaisen länsimaisen käsityksen mukaan pelkistetysti erioikeutta maaorjien ostamiseen ja omistamiseen, heidän työnsä määräämiseen ja muutto-oikeuden kieltämiseen

Tsaari **Pietari I Suuren** käsitys 1700-luvun alussa valtiosta johti maaorjuuden edelleen vahvistamiseen. Pietarin mukaan kaikkien yhteiskuntaryhmien tuli omalla panoksellaan palvella valtiota. Vain valtiolla oli politiikkaa, intressejä ja päämääriä. Hallitsija oli valtion ensimmäinen palvelija, ja vastaavasti aateli suoriutui tehtävästään toimimalla hallinnon ja sotalaitoksen palveluksessa. Tätä varten ja erityisesti palveluksessa ansioituneille aatelisille ryhdyttiin antamaan suuria maaomaisuuksia asukkaineen, joiden tarkoituksena oli turvata aatelisten aineellinen toimeentulo. Talonpoikien – maaorjien – tehtävänä oli puolestaan maksaa veroja ja luovuttaa sotamiehiä armeijaan.

Aatelilla oli pakkopalveluvelvollisuus valtiota ja hallitsijaa kohtaan, ja tämä velvollisuus heijastui maaorjiin. Maaorjien oli palveltava aatelistoa, jotta tämä voisi palvella valtiota. Vuonna 1714 Pietari Suuren antamalla asetuksella talonpojat siirtyivät esineellisen oikeuden piiriin ja sitä kautta aatelisten täydelliseen hallintaoikeuteen. Pietari Suuren johtava talousteoreetikko **I.T. Pososh-**

kov kirjoitti 1724, että verotuloja nauttiva aateli ei saanut kohtuuttomalla verotuksella raunioittaa talonpoikaistalouksia. Aatelisesta maaomaisuudesta tuli yksiselitteisesti perinnöllistä ja jakamatonta.

Aatelisten pakollinen valtion palvelu lopetettiin 1762 ja myöhemmin 1785 aateliston maanhankinta vapautettiin hallitsijan antamista määräyksistä. Vanhoja maaomistuksia ei kuitenkaan peruttu. Vuonna 1801 tsaari **Aleksanteri I:n** antamalla asetuksella aateliston yksioikeus maaomistukseen kumottiin, ja vapaat venäläiset, käytännössä kaupunkien porvarit ja kauppiaat, saivat ostaa maata aatelisilta. Kuitenkin aateli säilytti oikeutensa omistaa maaorjia. Jos kauppiaat olivat ansainneet jonkin ritarikunnan kunniamerkin, saivat he myös oikeuden omistaa maaorjia.

Jos Ruotsin vallan aikana Karjalan kannaksen maaväestön, rahvaan - tai käytettäköön tässä sanaa talonpojat - asema ei ollut kehuttava, niin se paheni entisestään Suuren Pohjan sodan eli Isonvihan aikana 1700 -luvun alussa. Silloin venäläiset tunkeutuivat myös Kannakselle ryöstäen ja murhaten väestöä raa'asti. Myös Raudussa. Sota päättyi Uudenkaupungin rauhaan 1721, jossa Venäjä otti itselleen sekä Karjalan Kannaksen että myös pohjoisemman Laatokan Karjalan. Muodostui ns. Pietari Suuren raja, johon käsitteeseen venäläiset palasivat myöhemminkin Suomelle kohtalokkain seurauksin.

Jo sodan aikana tsaari Pietari alkoi kohdella miehittämiään karjalaisalueita itsevaltiaan ottein. Ruotsin vallan aikaiset läänitykset muuttuivat Venäjän tsaarrien suosikeilleen lahjoittamiksi hoveiksi. Sakkola joutui lahjoitusmaakohdeeksi 1713 lähtien ja Rautu vuotta myöhemmin. Hovien omistajat antoivat maitaan vuokratontrahtien mukaan asukkaiden viljeltäviksi kantaen niistä kaikesta veroa, enimmäkseen kuitenkin työpäivien muodossa.

Raudun hovit

Rautuun muodostuivat seuraavat venäläisten ylimysten omistamat hovit.

Sumpulan hovi, johon kuuluivat seuraavat kylät: Dudenitsa, Huhti, Kaskaala, Korlee, Kuninkaanselkä, Mustilanmäki, Palkeala, Pienautio, Raudunkylä, Rii-kola, Ristautio, Räiskälä, Sirkiänsaari, Sumpula, ja Suurporkku. Yhteensä n. 70 taloa. Pappilat eivät kuuluneet lahjoitusmaahan.

Sumpulan hovi.

Vehmaisten hovi, johon kuuluivat seuraavat kylät: Haapakylä Huttula, Keri-pata, Kuusenkanta, Leinikylä, Luukkolanmäki, Maanselkä, Mitronmäki, Mäkrä, Orjansaaari, Pirholanmäki, Sissonmäki, Suurhousu, Terolanmäki, Tokkari ja Vepsa. Tiloja oli yhteensä 58.

Leinikylän hovi. Maalaus vuodelta 1913.

Vehmaisten hovi, johon kuuluivat seuraavat kylät: Haukkala, Kelliö, Keripata, Kopola, Kärsälä, Liippua, Miettälänmäki, Nuijala, Pienporkku, Potkela, Raasuli, Savikkola, Savola, Sunikkala, Suvenmäki, Vakkila, Variksela ja Vehmainen. Yhteensä 64 taloa.

Vehmaisten hovi.

Käytännöllisesti katsoen koko Raudun alue oli lahjoitusmaa-alueita.

Näitä hoveja voidaan pitää ensimmäisinä ”kantahoveina”. Myöhemmin kauppojen ja perinnönjakojen myötä muodostettiin lisää hoveja em. hovien maita lohkomalla. Korleen hovi ei ollut enää lahjoitusmaahovi, vaan se syntyi avioliiton kautta siten, että Sumpulan hovin omistajasukuun kuulunut **Anna Fock** avioitui suomalaissyntyisen keisarinvallan virkamies **Alexander Engmanin** kanssa ja heille lohkaistiin suuri maa-ala pitäjän itälaidalta, jonne rakennettiin em. hoville tarpeelliset rakennukset Viisjoen rannalle.

Talonpoikien olot lahjoitusmailla

Suuren pohjan sodan päättäneessä Uudenkaupungin rauhassa 1721 Ruotsilta valloitetulla alueella oli sen väestölle taattu vain vapaa uskonnon harjoitus, mutta käytännössä jäivät voimaan Ruotsin lait ja oikeusjärjestys. Alemmat virkamiehet käyttivät ruotsin kieltä, mutta ylemmissä virastoissa virkakielenä oli joko venäjä tai saksa. Myöhemmin kieli sekä hallinto venäläistyi asteittain aiheuttaen suuria hankaluuksia.

Ruotsalaisajalta periytyvä oikeus- ja hallintokäytäntö ei tuntenut talonpoikien myymistä saati maaorjuutta, eikä oikeuslaitos voinut hyväksyä lahjakirjoissa tunnustettua talonpoikien omistusoikeutta. Lahjakirjoihin perustuva venäläinen

maanhallintaoikeus antoi taas hovien omistajille eli donataareille laajat oikeudet lahjoitusmaistaan. Ruotsalaisen oikeusnormiston mukaan talonpojilla oli oikeus yksilöinä, ryhminä tai kyläkuntina haastaa toisiaan ja kruunua sekä aatelistoa maanhallintaa koskevissa kysymyksissä. Tämä oli jyrkässä ristiriidassa venäläisen aatelin lahjakirjojen kanssa.

Asia jäi epämääräiseksi ja aiheutti runsaasti selkkauksia. Suomalaisella taholla lahjoitusmaajärjestelmä on nähty myöhemminkin talonpoikien perinnöllistä hallintaoikeutta loukkaavana omistusoikeuskysymyksenä. Keskeisen lähtökohtana on ollut aikaisemmin itsenäisten ja vapaiden talonpoikien vaipuminen vähitellen vuokratilijän – alettiin yleisesti puhua lampuodeista tai ropottilaisista – asemaan ja siitä veronkorotusten painamaksi ja muuttokieltojen alistamaksi eli käytännöllisesti katsoen lähes maaorjaksi. Venäjän valtapiirien mielestä lienee ollut niin, ettei alusmaan musikoiden elämän tarvitse poiketa emämaan oloista.

Lampuodit jäivät kyllä paikoilleen asumaan, mutta menettivät vähitellen itsenäisyytensä. Muodollisesti lampuodit olivat allekirjoittaneet kontrahdin – sopimuksen – donataarin tai hänen edustajansa kanssa, mutta tämä sopimus ei ollut tasavertaisten osapuolten allekirjoittama. Lampuodeilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin hyväksyä ehdot.

Kontrahteihin sisältyvät velvoitteet pyrkivät aikaa myöten nousemaan täysin kohtuuttomiksi siksikin, että Venäjän valtio pyrki 1700-luvulla tehostamaan omaa verotustaan ja aateli, joka ei saanut säännöllistä palkkaa, tavoitteli lisätuloja ylellisen elämänsä kustantamiseksi.

Lahjoitusmaatalonpojat maksoivat kruunulle menevien verojen lisäksi lahjoitusmaaisännilleen raha- ja luontaistuotesuorituksia sekä päivätöitä. Venäläisen käytännön mukaan aateli sai yksin määrätä talonpoikien verot eikä kruunu puuttunut siihen. Kokonaiskuvaa verotuksesta on mahdoton luoda, koska verot vaihtelivat tapauskohtaisesti.

Ankaran verotuksen vuoksi talonpoikien verot jäivät helposti rästiin tai kokonaan maksamatta, koska talonpojat eivät yksinkertaisesti kyenneet niitä maksamaan. Näiden ongelmien vuoksi tehtiin kruununverojen osalta tutkimuksia, verorevisioita, verojen uudelleen määrittämiseksi ruotsalaisen luokituksen mukaisesti. Tähän järjestelmään yritettiin sisällyttää myös lahjoitusmaaisännille maksettavat verot. Tuloksena oli monimutkainen järjestelmä, kun lahjoitusmaaisännät vaativa veronsa osin rahana, osan viljana ja osan päivätöinä. Verojen jako kruunun ja donataarien kesken tuotti lisäongelmia.

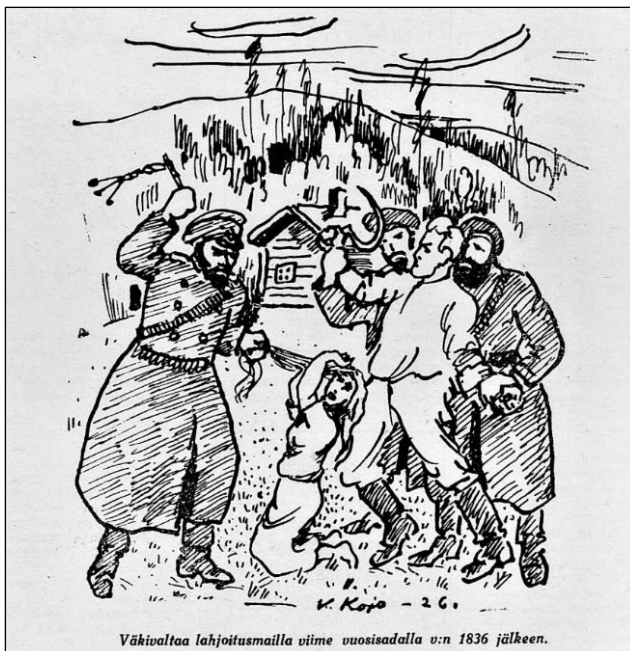
Lahjoitusmaatalonpojat eivät juuri uskaltaneet haastaa donataarejaan paikallisiin kihlakunnanoikeuksiin tai eivät olleet tietoisia valitusoikeuksistaan eikä kruunun virkamiesten velvollisuutena ollut valvoa donataarien määräämää verotusta. Virkamieskunta oli yleensä hovin valtojen ystäviä eikä oikeutta juuri saanut. Ruoska viuhui vastaan sanomisesta. Myös muuta raskaasti ihmisarvoa alentavaa kohtelua oli runsaasti.

Voutien mielivalta

Koska hovien omistajat eivät yleensä asuneet hoveissa paikan päällä, niitä pitivät yllä voudit, jotka käyttivät valtaa lampuoteihin nähden. Voudit olivat tavallisesti venäläisiä, mutta joskus myös suomalaissyntyisiä. Valtojen suosioon päästyään he tekivät kaikkensa valtansa pysyttämiseksi. Keinona tähän oli luonnollisesti mahdollisimman suuri hyödyn nyhtäminen lampuodeista työn kautta. Lampuotien kohtelusta kerrotaan hyvinkin julmia tarinoita, joista ei kuitenkaan tiedetä, ovatko ne kaikki kirjaimellisesti totta, vai onko niitä historian kuluessa liioiteltu. Luotettavan tuntuksia kertomuksia on kuitenkin paljon. Julmuuksista ei tehty pöytäkirjoja.

Uskottavaa kuitenkin on, että lampuodeilta vaadittiin nykykatsannossa täysin kohtuuttomia työsuorituksia pitkin päivineen. Työaikaa ei oltu rajoitettu laeilla eikä määrätunneilla. Seurauksena oli luonnollisesti alustalaisten voimien uupuminen ja sitä kautta myös työtehon väheneminen, jota vielä heikko ravitsemustila lisäsi. Lääkkeeksi voudit tarjosivat herkästi keppiä ja muita ruumiillisia rangaistuksia. Raippa- ja muut kidutusluonteiset rangaistukset eivät olleet harvinaisia. Niiden seurauksena tiedetään saadun elinikäisiä vammoja ja johtaneen jopa menehtymisiin. Valituksista ei yleensä ollut hyötyä. Vouteja tuli lähestyä lakki kourassa ja olla nöyrä heidän edessään.

Oma lukunsa oli naisiin kohdistuva sukupuolinen väkivalta ja alistaminen. Juopottelu ja irstas elämä oli tavallista sen aikaisten venäläisten ylimysten parissa. Lähiseudun nuoria neitosia saatettiin käskää pitämään seuraa Pietarista saapuneille juopuneille juhlijoille. Myös ns. ensi yön oikeutta saatettiin käyttää, eli vouti tai joku muu hovin valta katsoi oikeudekseen vaatia alustalaisen vastavihityn vaimon itselleen tämän häyöksi.

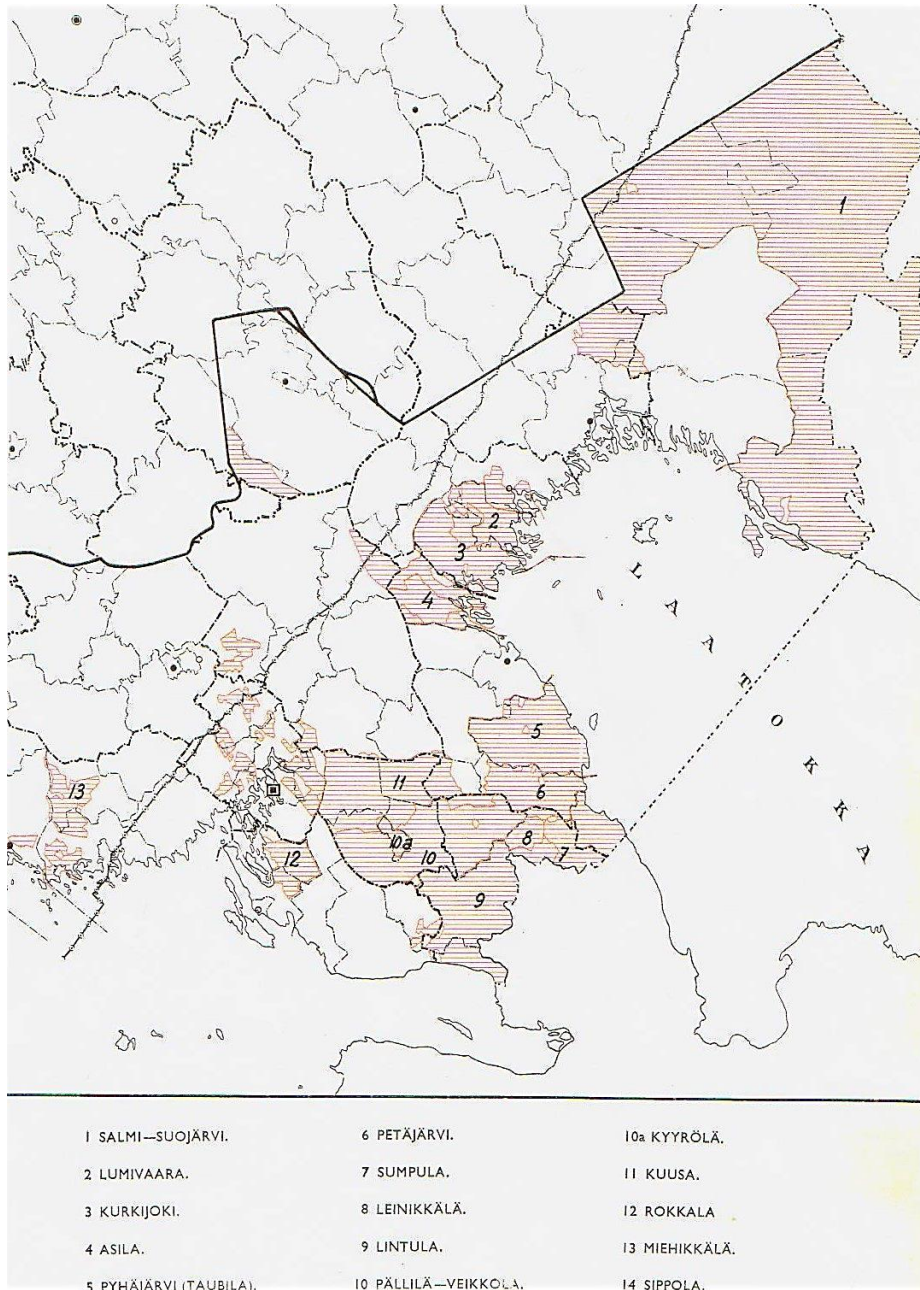

Väkivaltaa lahjoitusmailla viime vuosisadalla v:n 1836 jälkeen.

"Lahjoitusmaatalonpoika Kannaksella eli ainaisen ruoskinnan uhan alaisena." Viljo Kojon piirros vuodelta 1926 lahjoitusmaanaisten kurituksesta. (Käkisalmen Sanomat 24.11.1936)

Lahjoitusmaakauden henkisenä perintönä kehittyi talonpojissa kiihkeä herraviha, vaikka he näennäisesti olivat oppineet, tai oikeammin sanottuna pakotetut, kumartamaan sortajiaan.

Isovihaa seurasi Pikkuviha 1742-43, jonka seurauksena Venäjä valloitti itäistä Suomea lisää aina Kymijoelle ja Savonlinnaan saakka. Sekä Iso- että Pikkuvihassa menetettyjä Suomen alueita alettiin kutsua Vanhaksi Suomeksi. Nämä alueet palautettiin Suomen yhteyteen 1812 sen jälkeen kun Venäjä oli 1808-09 käydyn Suomen sodan seurauksena valloittanut koko Suomen ja alistanut sen suuriruhtinaskunnakseen. Tämä Kanta-Suomeen uudelleen liittyminen ei tuonut kuitenkaan helpotusta lahjoitusmaatalonpoikien asemaan, vaan tsaari Nikolai I:n aikana olot huononivat edelleen talonpoikien vetoimuksista ja protestoinneista huolimatta.

Lahjoitusmaa-alueet Suomessa. Merkitty vaakaviivoituksella. Havaitaan, että lahjoitusmaita oli myös nykyisen Suomen rajojen sisällä. Ainut säilynyt hovorakennus Suomen puolella on Koitsanlahden hovi Parikkalassa. Sen alku on Ruotsin vallan ajalta, mutta joutui myöhemmin venäläisille.

Liikkumisen vapaus

Lahjoitusmaatalonpoikien liikkuvuuden rajoituksista lahjoitusmaan ulkopuolella ei ole tarkkoja tietoja. Olemassa olevat tiedotkin ovat ristiriitaisia. Ilmeisesti tilanne vaihteli eri alueilla. Paikoin on merkintöjä muutto- ja avoitusrajoituksista. Taas Sakkolan apupappina 1880-luvulla toimineen **A. Neovuksen** mukaan enempää Viipurin kuvernementtihallitus kuin konsistoriaan eivät hyväk-

syneet donataarien esittämiä muuttoreajoituksia. Neoviuksen käyttämä sanamuoto kuitenkin kertoo, että donataareilla olisi ollut tämän suuntaisia aikomuksia. Viipurin kameraalihovin väestöluetteloista ilmenee, että talonpoikia muutti piirikunnasta toiseen ja myös lahjoitusmailta kruununmaille ja päinvastoin.

Tilapäinen liikkuminen donaatioiden ulkopuolella oli suhteellisen vapaata, kunhan mukana olivat hovin omistajan tai hänen edustajansa antamat lupakirjeet. Pietarin matkaa varten tarvittiin sekä donataarilta että piirikunnan paikallisviranomaisilta lupakirjeet. Viranomaisilta saattoi tällaisen passin saada esimerkiksi vuodeksi tai kahdeksi. Vuoden passi maksoi kaksi ruplaa.

Väestön liikkumista voidaan hahmottaa myös sellaisilla avioliittoon vihkimisillä, joissa joko sulhanen tai morsian olivat eri seurakunnista. Tällaisia pariskuntia vihittiin avioliittoon esimerkiksi Raudun seurakunnassa yllättävän paljon. Kahdeksana vuotena viiden vuoden välein aikavälillä 1770-1880 heitä on 21,5% kaikista Raudussa. Ainakaan tämä ei ole osoitus liikkumisrajoituksista, vaikka tiedetään yksityistapauksia rajoituksista.

Johtopäätöksenä on, ettei lahjoitusmaatalonpoikia sidottu ehdottomilla muuttokielloilla kuten maaorjia Venäjällä.

Muutoksen tuulia

Olosuhteet alkoivat muuttua vasta 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, kun yleismaailmallisesti tuulet kääntyivät maaorjuuden poistamisen suuntaan. Venäjällä maaorjuus lopetettiin 1861 tsaari **Aleksanteri II:n** päätöksellä. Samoihin aikoihin Suomen suuriruhtinaskunnan säätyvaltiopäivillä oli todettu lahjoitusmaiden olevan pahimpia yhteiskunnallisia ongelmia. 1864 säätyvaltiopäivät päätti, että valtio eli suuriruhtinaskunta hankkisi vähitellen omistukseensa kaikki lahjoitusmaat, minkä jälkeen talonpojat saisivat lunastaa ne itselleen perintötiloiksi pitkäaikaisella valtionlainalla. 1867 säädetyt myönsivät 12 miljoonan markan määrärahan, jonka katsottiin riittävän kaikkien lahjoitusmaiden lunastamiseen Venäläisiltä ylimyksiltä. Lunastukset, jotka tehtiin käypään hintaan ja sitä mukaan kuin maita tuli kaupaksi, alkoivat vasta 1871, ja ne kestivät parikymmentä vuotta. Sakkolan ja Raudun alueiden lahjoitusmaat valtio lunasti vuosien 1873 ja 1880 välisenä aikana. Vanhan Suomen viimeiset lahjoitusmaat lunastettiin vuoteen 1890 mennessä.

Talonpojat saivat sen jälkeen ostaa alun perin oman maansa valtiolta velaksi ja lyhentämällä lainaansa vähintään 1% vuodessa koron ollessa 5%. Myös 39 vuoden lyhennysajasta on tietoja. Rautulaiset talonpojat saivat perintökirjansa 1880-1886 samoihin aikoihin sakkolalaisten kanssa.

Tilojen hinnat vaihtelivat sen mukaan, minkälaisiksi lahjoitusmaiden kauppahinnat olivat valtiolle ostettaessa muodostuneet. Kalleimmat hinnat olivat Vehmaisten mailla, joissa esimerkiksi kolmen sadasosamanttaalin hinta oli 1 417,77 markkaa. Sumpulassa vastaava hinta oli 1 096,15 markkaa eli melko

tuntuvasti halvempi. Manttaali ei ole pinta-alan, vaan lähinnä maan arvokkuuteen perustuva verotusarvon mitta. Rahamäärien muuttaminen nykyrahaksi rahanarvon kertoimella tässä ei ole järkevää, koska näin saatu nykyarvo ei antaisi oikeaa kuvaa sen suhteellisesta merkityksestä tuon ajan ihmisille.

Sitä dokumenttia, jonka talonpoika sai todistukseksi omistusoikeudestaan omaan maahansa, kutsuttiin perintökirjaksi. Meidän aikanamme lienee vaikea kuvitella, mitä tuo paperi heille merkitsi. Heille, ihmisarvonsa menettäneille, kiusatuille ja usein vailla lukutaitoa oleville kansanihmisille. Se ei ollut mikä tahansa maakauppakirja lainhuutoineen, vaan se merkitsi samalla aivan uuden ajan alkua heidän elämässään. Heistä oli tullut itsenäisiä talonpoikia. Seuduilla alkoi taloudellinen nousukausi. Kaskiviljely ja savutorpat alkoivat nopeasti hävitä.

Kesti vielä lähes itsenäisyytemme alkuun saakka, ennen kuin viimeisetkin kaikkialla vanhan Suomen alueella asuneet talonpojat olivat saaneet ostetuiksi periaatteessa omat maansa itselleen. On myös sanottu, ettei isänmaalle uskollisempaa kansaa löytynyt muualta maastamme. Tätä uskollisuutta tarvittiin konkreettisesti muutamia vuosikymmeniä myöhemmin, mutta se on jo eri juttu.

Vaikka lahjoitusmaat oli saatu ostetuiksi niiden silloisilta omistajilta, eivät talonpojat saaneet perintöoikeutta tiloihinsa heti. Järjestelytoimenpiteet ja perintökirjojen valmistaminen vaativat oman aikansa. Rautulaiset saivat perintökirjansa vuosina 1880-1886. Ensimmäiseksi ne jaettiin Vehmaisten hovin alueelta. Sumpulan vuoro tuli marraskuun 27. päivänä 1883, minkä lisäksi kaksi perintökirjaa luovutettiin myöhemmin 15. tammikuuta 1884.

Isiensä työtä, kärsimystä ja oikeustaistelua kunnioittaakseen sakkolalaset ja rautulaiset pystyttivät yhteistuumiin 1936 Petäjärven hovin kantatilan - myöhemmin Petäjärven emäntäkoulun - puistoon **Aarno Karimon** suunnitteleman muistomerkin. Saman monipuolisen taiteilijalahjakkuuden ja isänmaan ystävän suunnittelemat liki samanlaiset massiiviset muistomerkit pystytettiin myös Metsäpirttiin, Pyhäjärvelle ja Valkjärvelle.

Sotien seurauksena Kannas menetettiin, mutta sanotaan, että kansakunnan kollektiivista muistia eivät sodatkaan pysty muuttamaan, vaikka aikaa kuluisi ja historiaa kirjoitettaisiin uudelleen.

Ei unohtunut lahjoitusmaatalonpoikien historiakaan. Tultaessa 2000-luvulle päätettiin alkuperäinen, 1936 paljastettu muistomerkki kunnostaa uudelleen. Se tehtiin sakkolalaisten ja rautulaisten yhteistuumiin ja patsaan uudelleenvihkimisjuhla pidettiin patsaalla 6.9. 2001. Patsas kunnostettiin uudelleen, ja kunnostuksen valmistumisen juhlatilaisuus pidettiin samoin patsaalla 17.9.2016. Se oli samalla patsaan alkuperäisen paljastuksen 80 -vuotisjuhla.

Sitä asiakirjaa, jonka talonpoika sai todistukseksi omistusoikeudestaan omaan maahansa, kutsuttiin perintökirjaksi. Meidän aikanamme lienee vaikea kuvitella, mitä perintökirja heille merkitsi. Se ei ollut mikä tahansa maakauppakirja lainhuutoineen, vaan se merkitsi samalla aivan uuden ajan alkua heidän elämässään. Heistä oli tullut itsenäisiä talonpoikia. Kuitenkin he olivat ostaneet itselleen heille aikaisemmin kuuluneet maat, joihin oikeudet heiltä oli aikaisemmin pakolla viety.

Velkojen takaisinmaksussa ilmeni myöhemmin vaikeuksia. Vaikka hintoja ei voitu pitää erityisen korkeina, niin rahaa oli vähän ja viljelysten kunto heikko. Monia pelotti maksettavaksi tullut velkataakka ja pian havaittiin, että maksut kävivät talonpojille liian raskaiksi ja 1885 korkoa alennettiin puolella prosentilla. Tämä ei tuonut tilanteeseen paljonkaan helpotusta, joten kunnankokouksessa (nyk. kunnanvaltuustossa) 5.5.1890 päätettiin anoa senaatilta silloin maksamatta jääneiden erien maksulykkäystä seuraavaan syksyyn, koska katovuoden ja Venäjältä saatujen työansioiden vähyyden johdosta erien maksaminen oli mahdotonta. Samanlainen anomus jouduttiin tekemään muutamaa vuotta myöhemmin, kun jälleen katovuoden seurauksena pitäjässä jouduttiin pitämään paljon pakkohuutokauppoja.

Maksuvaikeuksista huolimatta seuduilla alkoi taloudellinen elpyminen. Kaskiviljely ja savutorpat alkoivat nopeasti hävitä. On myös sanottu, ettei isänmaalle uskollisempaa kansaa löytynyt muualta maastamme. Tätä uskollisuutta tarvittiin konkreettisesti muutamia vuosikymmeniä myöhemmin, mutta se on jo eri juttu.

*Rautulaisten ja sakkolalaisten lahjoitusmaatalopojien yhteinen muistomerkki Sakkolassa Petäjärven emäntäkoulu alueella. Patsaan suunnitteli **Aarno Karimo**.*

Lähteitä:

Jyrki Paaskoski: Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710-1826 (väitöskirja). 1997.
Raudun historia. Pieksämäki 1965.
Rautu ja rautulaiset III. Mikkeli 1998
Käkisalmen Sanomat 143/1925
Käkisalmen Sanomat 73/1926
Käkisalmen Sanomat 133/1936
Uusi Suometar 65/1878
Rautulaisten lehti 5/1960
Työvään arkisto, Helsinki